

BÀI 9

HAI CÂY PHONG (Trích *Người thầy đầu tiên*)

ĐỌC – HIỂU VĂN BẢN

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Giúp HS phát hiện trong văn bản *Hai cây phong* có hai mạch kể ít nhiều phân biệt lồng vào nhau dựa trên các đại từ nhân xưng khác nhau của người kể chuyện. Vì ở trong bài, người kể chuyện nói mình là hoạ sĩ nên chúng ta hướng HS tìm hiểu ngòi bút đậm chất hội hoạ của tác giả khi miêu tả hai cây phong. Chúng ta cũng giúp HS hiểu rõ những nguyên nhân khiến hai cây phong gây xúc động cho người kể chuyện.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

1. Bài *Hai cây phong* trích từ mấy trang đầu truyện vừa *Người thầy đầu tiên* của Ai-ma-tốp. Tuy HS chỉ học văn bản này nhưng nếu không nắm được nội dung của truyện thì sẽ hơi khó hiểu và không cảm thụ hết được cái hay của văn bản. Vì vậy chúng ta nên dành khoảng thời giờ nhất định để khắc sâu một số nét cơ bản của cốt truyện như đã được tóm tắt ở chú thích (★) trong SGK. GV nên tìm đọc cả truyện này để có thể cảm thụ sâu sắc văn bản *Hai cây phong* và truyền sự rung cảm của mình cho HS, nhưng không nên vì thế mà lan man kể dài cốt truyện.

2. Về nhà văn Ai-ma-tốp, chỉ cần HS nắm được vài chi tiết chính như trong chú thích (★) ở SGK.

3. Chúng tôi cung cấp thêm một số tư liệu về tác giả chỉ là để GV tham khảo. Ai-ma-tốp (1928 – 2008), là nhà văn Cư-rơ-gư-xtan, một nước cộng hoà ở Trung Á, trước đây nằm trong Liên bang Xô-viết. Ông xuất thân trong một gia đình viên chức. Năm 1953, Ai-ma-tốp tốt nghiệp đại học nông nghiệp, trở thành cán bộ kĩ thuật chăn nuôi. Mấy năm sau, ông học tiếp về văn học rồi chuyển sang hoạt động báo chí và viết văn. Ông được dư luận đánh giá cao ngay từ tác phẩm đầu tay *Gia-mi-li-a* (1958). Tiếp đó là tập *Núi đồi và thảo nguyên* (1961) được Giải thưởng Lê-nin gồm ba truyện : *Người thầy đầu tiên*, *Cây phong non*

trùm khăn đỏ, Mắt lạc đà. Ông còn viết nhiều tác phẩm nổi tiếng khác như *Vĩnh biệt Gun-xa-rư* (1966), *Con tàu trắng* (1970), *Và một ngày dài hơn thế kỉ* (1980),... Ai-ma-tốp viết văn bằng tiếng mẹ đẻ và tiếng Nga.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC CÁC HOẠT ĐỘNG DẠY – HỌC

Hoạt động 1. Giới thiệu bài.

Trước khi vào bài, chúng ta dùng vài lời đưa HS đến với đất nước Cư-rơ-gư-xtan xa xôi và tươi đẹp, có núi đồi và thảo nguyên, những dãy núi trập trùng và áng mây lơ lửng bên trên "chẳng khác nào một đoàn chiến hạm đang bơi về một nơi nào đấy" (An-đrây Tu-cốp). Tiếp đến, chúng ta nói về Ai-ma-tốp, nhà văn nổi tiếng của Cư-rơ-gư-xtan và về truyện vừa *Người thầy đầu tiên* của ông. Về đất nước Cư-rơ-gư-xtan, về nhà văn Ai-ma-tốp và cốt truyện *Người thầy đầu tiên*, chỉ nên nói như ở chú thích (★) trong SGK.

Hoạt động 2. Hướng dẫn đọc văn bản và tìm hiểu chú thích.

Lưu ý đọc kĩ các chú thích 3, 5, 6, 7, 11, 14 và 15.

Hoạt động 3. Hướng dẫn đọc – hiểu văn bản.

1. Đây là bước tiến hành ở lớp của thầy và trò liên quan đến câu 1 *Đọc – hiểu văn bản* trong SGK nhằm xác định hai mạch kể gắn với hai đại từ nhân xưng trong bài. GV có thể ghi đề mục là *Hai mạch kể lồng ghép*.

a) Trong bài văn, người kể chuyện khi thì xưng "tôi", khi thì xưng "chúng tôi" (HS tìm các đại từ nhân xưng ấy). Người kể chuyện xưng "chúng tôi" bắt đầu từ "Vào năm học cuối cùng..." cho đến "lấn sau chân trời xa thăm biêng biếc kia". Phần còn lại từ đầu bài văn cho đến "chiếc gương thần xanh" và từ "Tôi lắng nghe..." cho đến hết, người kể chuyện xưng "tôi". Do đó, bài *Hai cây phong* gồm hai mạch kể ít nhiều phân biệt và lồng vào nhau.

b) Trong mạch kể xưng "tôi", "tôi" là người kể chuyện, người ấy tự giới thiệu mình là hoạ sĩ. HS dễ nghĩ rằng "tôi" – người kể chuyện ở đây chính là nhà văn Ai-ma-tốp. Nhưng không nhất thiết bao giờ người kể chuyện ở dạng này cũng chính là tác giả. Trong mạch kể xưng "chúng tôi", vẫn là người kể chuyện trên, nhưng lại kể nhân danh cả "bọn con trai" ngày trước, và hồi ấy người kể chuyện cũng là một đứa trẻ trong bọn.

HS sẽ căn cứ vào độ dài văn bản của hai mạch kể, vào cái thế bao bọc của mạch kể này đối với mạch kể kia, hơn nữa "tôi" có cả ở hai mạch kể, để từ đó rút ra nhận xét mạch kể của người kể chuyện xưng "tôi" trong bài văn là quan trọng hơn.

2. Đây là bước tiến hành ở lớp của thầy và trò liên quan đến câu 2 *Đọc – hiểu văn bản* trong SGK, nhằm giúp HS hiểu rõ ngòi bút miêu tả đậm chất hội họa của người kể chuyện khi nhớ lại hai cây phong và quang cảnh quê hương thời thơ ấu. GV có thể ghi đề mục là *Hai cây phong và kí ức tuổi thơ*.

a) Trong mạch kể của người kể chuyện xưng "chúng tôi", có hai đoạn : đoạn trên liên quan đến hai cây phong trên đồi cao vào năm học cuối cùng, trước kì nghỉ hè, bọn trẻ chạy ào lên phá tổ chim ; đoạn dưới liên quan đến "thế giới đẹp đẽ vô ngần của không gian bao la và ánh sáng" mở ra trước mắt bọn trẻ khi ngồi trên những cành cây cao. Tuy hai cây phong để lại cho người kể chuyện ấn tượng khó quên về một thời thơ ấu, nhưng đoạn sau mới thực sự làm cho cả người kể chuyện lẫn bọn trẻ ngây ngất.

b) Trong mạch kể xen lẫn tả này, hai cây phong tuy chỉ được phác đôi ba nét, nhưng đúng là những nét phác thảo của một họa sĩ : hai cây phong "khổng lồ" với các "mắt máu", các "cành cao ngất, cao đến ngang tầm cánh chim bay", với "bóng râm mát rượi", với động tác "nghiêng ngả đung đưa như muốn chào mời". Lại thêm có "hàng đàn chim... chao đi chao lại" bên trên tô điểm cho bức phác họa ấy.

Chất họa sĩ ở người kể chuyện càng thể hiện rõ ở đoạn sau. Ta giúp HS hình dung bức tranh thiên nhiên như biểu hiện trước mắt với "chân trời xa thẳm", "thảo nguyên hoang vu", "dòng sông lấp lánh", "làn sương mờ đục", và lọt thỏm giữa không gian bao la ấy là "chuông ngựa của nông trang" trông bé tí teo. Bức tranh còn được tô màu : "nơi xa thẳm biêng biếc của thảo nguyên", "chân trời xa thẳm biêng biếc", "làn sương mờ đục", "những dòng sông lấp lánh... như những sợi chỉ bạc" ... càng làm tăng thêm chất "bí ẩn đầy sức quyến rũ" của những miền đất lạ.

3. Đây là bước tiến hành trên lớp của thầy và trò liên quan đến câu 3 *Đọc – hiểu văn bản* trong SGK nhằm tìm hiểu hai cây phong gây xúc động cho người kể chuyện và đi sâu thêm một bước nữa vào nghệ thuật miêu tả. GV có thể ghi đề mục là *Hai cây phong và thầy Duy-sen*.

a) Trong mạch kể của người kể chuyện xưng "tôi", hai cây phong chiếm vị trí độc tôn lôi cuốn sự chú ý, làm cho "say sưa ngây ngất" và khơi nguồn cảm hứng cho người kể chuyện. Độ dài văn bản của mạch kể này cũng nói lên điều đó.

– Một nguyên nhân gây xúc động cho người kể chuyện là hai cây phong gắn với tình yêu quê hương da diết.

– HS có thể không để ý thấy rằng một nguyên nhân nữa là do hai cây phong ấy gắn bó với những kỉ niệm xa xưa ở tuổi học trò : "Tuổi trẻ của tôi đã để lại nơi

ấy, bên cạnh chúng như một mảnh vỡ của chiếc gương thần xanh..." (nhắc lại đôi nét đã phân tích trên kia).

– Nhưng nguyên nhân sâu xa là ở chỗ hai cây phong là nhân chứng của câu chuyện hết sức xúc động về Duy-sen, người thầy đầu tiên và cô bé An-tư-nai gần bốn mươi năm về trước mà người kể chuyện gần đây mới được biết. GV có thể gọi HS kể lại chi tiết quan trọng : Chính thầy Duy-sen đã đem hai cây phong về trồng trên đồi cao này cùng với cô bé An-tư-nai và thầy đã gửi gắm ở hai cây phong non ước mơ, hi vọng những đứa trẻ nghèo khổ, thất học như An-tư-nai sau này sẽ lớn lên, ngày càng được mở mang kiến thức và trở thành những con người hữu ích.

b) Hai cây phong trong đoạn kể xen lẫn tả này vẫn thể hiện rõ là được miêu tả qua con mắt nhìn của hoạ sĩ nhưng "động" hơn : "nghiêng ngả thân cây, lay động lá cành", rồi "khi mây đen kéo đến... xô gãy cành, tía trụi lá..." v.v...

Tuy nhiên, trong "bức tranh" bằng ngôn từ ấy, chúng ta còn *nghe* thấy rất nhiều âm thanh chiếm vị trí khá lớn với "tiếng lá reo", "tiếng rì rào theo nhiều cung bậc", "reo vù vù"... (ở mạch kể kia cũng có âm thanh nhưng ít hơn). HS giỏi sẽ phát hiện được là ở đây, hai cây phong còn được tả cả bằng trí tưởng tượng và bằng tâm hồn của người nghệ sĩ : Người kể chuyện "cảm biết được chúng" tuy không nhìn thấy chúng ; chúng "có tiếng nói riêng và hẳn phải có một tâm hồn riêng" ; có khi chúng như "thì thầm thiết tha nồng thắm", có khi chúng "bỗng im bật một thoáng, rồi khắp lá cành lại cất tiếng thở dài một lượt như thương tiếc người nào"... Hai cây phong được nhân cách hoá cao độ, hết sức sinh động.

4. Đây là bước tiến hành trên lớp của thầy và trò liên quan đến câu 4 *Đọc – hiểu văn bản* trong SGK và không cần ghi thành đề mục. HS sẽ phát biểu thích lựa chọn đoạn nào liên quan đến hai cây phong trong bài văn để học thuộc lòng. Sau đó GV sẽ hướng cho HS lựa chọn một trong hai đoạn : "Trong làng tôi... ngọn lửa bốc cháy rừng rực" hoặc "Vào năm học cuối cùng... không gian bao la và ánh sáng".

5. Tổng kết : Theo gợi ý ở bài 1.